

Київський університет імені Бориса Грінченка
Інститут мистецтв
Кафедра академічного та естрадного вокалу

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Проректор з науково-методичної та навчальної роботи

О.Б.Жильцов
2019 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ДИРИГУВАННЯ

(хорове / оркестрове)

Спеціальності 025 «Музичне мистецтво»
другого (магістерського) рівня вищої освіти
Освітньо-професійної програми
підготовки магістра музичного мистецтва
025.00.01

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОРИСА ГРИНЧЕНКА
Ідентифікаційний код 02136554
Начальник відділу
моніторингу якості освіти
Програма № 0028/19

(підпис) (прізвище, ініціали)
«   » 20 19 р.

Київ – 2019

Укр. ММ.

Київський університет імені Бориса Грінченка
Інститут мистецтв
Кафедра академічного та естрадного вокалу

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ДИРИГУВАННЯ

(хорове / оркестрове)

Спеціальності 025 «Музичне мистецтво»
другого (магістерського) рівня вищої освіти
Освітньо-професійної програми
підготовки магістра музичного мистецтва
025.00.01

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА Ідентифікаційний код 02136554 Начальник відділу моніторингу якості освіти	
Програма № <u>14-10/18</u>	
<i>Жильцов</i> (підпис)	(прізвище, ім'я, по-батькові)
« » 20 <u>18</u> р.	

Київ – 2018

Розробники: Макарова Тетяна Олексіївна, старший викладач кафедри академічного та естрадного вокалу, Шенгеля Наталія Олексіївна, старший викладач кафедри, Савченко Юлія Олександрівна, викладач кафедри.

Викладачі кафедри академічного та естрадного вокалу: Заверуха Олена Леонідівна, кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри; Макаренко Лідія Петрівна, кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри; Чернета Тетяна Олександрівна, кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри; Миронюк Тарас Васильович, старший викладач кафедри; Макарова Тетяна Олексіївна, старший викладач кафедри; Юдін Андрій Андрійович, викладач кафедри; Савченко Юлія Олександрівна, викладач кафедри.

Робочу програму розглянуто і затверджено на засіданні кафедри академічного та естрадного вокалу

Протокол від 5.09. 2018 року № 9

Завідувач кафедри Мережко (Ю.В.Мережко)
(підпис)

Робочу програму погоджено з гарантом освітньої (професійної/наукової) програми (керівником проектної групи)

_____.2018 р.

Гарант освітньої (професійної/наукової) програми
(керівник проектної групи) О.М. Олексюк
(підпис)

Робочу програму перевірено

_____.2018 р.

Заступник директора Таранник (А.О. Таранник)

Пролонговано:

на 2019/2020 н.р. Мережко (Мережко Ю.В., «29» 09 2019 р., протокол № 9)
(підпис) (ПІБ)

на 20__/20__ н.р. _____ (_____), «__» 20__ р., протокол № ____
(підпис) (ПІБ)

на 20__/20__ н.р. _____ (_____), «__» 20__ р., протокол № ____
(підпис) (ПІБ)

на 20__/20__ н.р. _____ (_____), «__» 20__ р., протокол № ____
(підпис) (ПІБ)

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Характеристика дисципліни за формами навчання	
	денна	заочна
Вид дисципліни	<i>Нормативна</i>	
Мова викладання, навчання та оцінювання	<i>Українська</i>	
Загальний обсяг кредитів відповідних ECTS	<i>3/90</i>	
Курс	<i>5</i>	<i>5</i>
Семестр	<i>IX</i>	<i>IX</i>
Кількість змістових модулів за розподілом:	<i>1</i>	<i>1</i>
Обсяг годин на поточний навчальний рік, у тому числі:	<i>90</i>	<i>90</i>
Аудиторні	<i>18 годин</i>	<i>12 годин</i>
Лабораторні заняття	<i>18 годин</i>	<i>12 годин</i>
Модульний контроль	<i>6 годин</i>	-
Семестровий контроль		-
Самостійна робота	<i>66 годин</i>	<i>78 годин</i>
Форма семестрового контролю	-	-

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

В системі музично-педагогічної підготовки фахівців – майбутніх магістрів музичного мистецтва, дана дисципліна займає одне з провідних місць. Робоча навчальна програма з дисципліни «Диригування (хорове / оркестрове)» є нормативним документом Київського університету імені Бориса Грінченка, який розроблено кафедрою академічного та естрадного вокалу відповідно до навчального плану зі спеціальності 025 «Музичне мистецтво» підготовки студентів другого (магістерського) освітнього рівня.

Мета дисципліни «Диригування (хорове / оркестрове)» – набуття теоретичних знань з диригентсько-хорової методики, вдосконалення практичних навичок хорового виконавства, адаптація сформованого комплексу художніх і технічних засобів у студента до умов різного по стилю репертуару сучасних професійних хорових колективів, надати вищу диригентську освіту з можливістю працевлаштування у навчальних закладах.

Завдання дисципліни «Диригування (хорове / оркестрове)»:

- накопичення музичного репертуару для майбутньої вокально-хорової діяльності;
- планування репетиційної роботи з хором та аналіз її результатів.
- вдосконалення різних видів діяльності диригента (вокальне та інструментальне виконання, диригування);
- навчання методам освоєння вокально-хорового твору, інтерпретації образного змісту, пошуку диригентського жесту;
- підготовка студентів до викладацької роботи у вищій школі;
- використання студентами набутих знань з методології викладання, усвідомлення системності освітнього процесу для розуміння принципів викладання хорових дисциплін.

Методи роботи дисципліни «Диригування (хорове / оркестрове)» обираються відповідно до навчальної теми і залежать від індивідуальних цілей кожного студента.

Форми роботи – самостійна робота студентів, консультації викладача.

Засоби навчання – підручники і навчальні посібники, методичні рекомендації і вказівки.

Формою контролю знань та вмінь студентів з дисципліни «Диригування» є модульний контроль.

Протягом проходження даного курсу у студентів мають бути сформовані наступні **програмні компетентності**: загальні та фахові (спеціальні).

Загальні

Світоглядна:

- наявність ціннісно-орієнтаційної позиції. Загальнокультурна ерудиція, широке коло інтересів. Розуміння значущості для власного розвитку історичного досвіду людства. Розуміння сутності і соціальної значущості майбутньої професії.

Комунікативна:

- здатність до міжособистісного спілкування, емоційної стабільності, толерантності. Здатність працювати у команді. Вільне володіння українською мовою відповідно до норм культури мовлення. Здатність до професійного спілкування іноземною мовою.

Інформаційна:

- здатність до самостійного пошуку та оброблення інформації з різних джерел для розгляду конкретних питань. Здатність до ефективного використання інформаційних технологій у соціальній та професійній діяльності.

Самоосвітня:

- здатність до самостійної пізнавальної діяльності, самоорганізації та саморозвитку. Спрямованість на розкриття особистісного творчого потенціалу та самореалізацію. Прагнення до особистісно-професійного лідерства та успіху.

Фахові (спеціальні)

Управлінська:

- готовність виконувати організаційну, координаційну та регуляторну функції керівника навчально-дослідного або музично-творчого проекту. Здатність до управлінської діяльності на рівні музичного колективу (хору, оркестру, ансамблю), академічної групи, кафедри, факультету, інституту з дотриманням принципів корпоративної культури

Художньо-естетична:

- сформованість художньо-естетичних, мистецтвознавчих та культурологічних знань. Здатність аналізувати, оцінювати й інтерпретувати культурні явища різних епох, мистецькі твори різних стилів, жанрів і форм, уміння висловлювати й аргументувати власні оцінні судження і позиції.

Психолого-педагогічна:

- готовність виконувати функції викладача вищого навчального закладу. Володіння базовими знаннями з педагогіки і психології вищої школи та вміння їх реалізувати у навчальній і професійній діяльності. Розуміння й дотримання у практичній діяльності основних завдань і принципів музичної педагогіки.

Мистецтвознавча:

- володіння базовими знаннями історії мистецтв, насамперед, історії музики та хорового виконавства. Знання особливостей професійного та аматорського хорового виконавства.

Диригентсько-виконавська:

- сформованість диригентської техніки. Здатність застосовувати власні диригентсько-виконавські навички у концертно-виконавській та диригентсько-педагогічній діяльності.

Диригентсько-педагогічна:

- володіння методикою викладання диригування у вищій школі. Розуміння принципів побудови навчальної програми по диригуванню для вищих навчальних закладів. Володіння методами постановки диригентського апарату, розвитку мануальної техніки. Володіння методикою роботи над диригентськими вправами, творами різної форми, жанру, стилю. Здатність застосовувати ефективні й педагогічно доцільні форми, методи й засоби

навчання та спрямувати їх на розвиток творчого потенціалу студента-диригента.

Програмні результати навчання:

- Сформованість світогляду, активної громадянської позиції, загальної культури. Уміння аналізувати й інтерпретувати соціальні та культурно-мистецькі явища і процеси, аргументувати власні оцінні судження.
- Уміння працювати в команді (творчому колективі). Вільне володіння українською мовою, культура мовлення. Готовність до професійного спілкування іноземною мовою. Емоційна стабільність, толерантність.
- Знання теорії диригентського виконавства та методології музичної освіти. Здатність до самостійного наукового пошуку в галузі диригентської педагогіки та мистецтвознавства.
- Сформованість індивідуальної диригентсько-виконавської манери. Володіння мануальною технікою. Здатність до творчої інтерпретації хорових творів.
- Готовність до концертно-виконавської діяльності
- Володіння методикою викладання диригування у вищій школі. Знання змісту, принципів і методів навчання студентів вищих навчальних закладів. Уміння формувати навчальний репертуар студента для занять у класі по диригуванню.
- Здатність до самореалізації та розкриття особистісного творчого потенціалу, професійного лідерства та успіху, самоосвіти і самовдосконалення.

3. Результати навчання за дисципліною

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен **знати:** технологічні та фізіологічні основи мануальної техніки, специфіку різних виконавських стилів, положення методики роботи з професійними хоровими колективами, різноманітний за стилем репертуар для професійних творчих колективів різних типів, сучасну навчально-методичну і дослідницьку літературу з питань диригентського мистецтва, музично-мовні і виконавські особливості сучасних хорових творів, основні детермінанти інтерпретації, принципи формування концертного репертуару професійного хорового колективу;

вміти: виявляти і розкривати художній зміст музичного твору, позначати на основі самостійного аналізу партитури основні технічні складності, враховуючи їх у практичній роботі над твором, вірно інтерпретувати нотний текст, створюючи умови для адекватної авторського задуму інтерпретації твору, проводити репетицію з професійними хоровими колективам різних типів, використовуючи ефективні методи роботи з хором, управляти тембровою палітрою хору в процесі виконання твору, піддавати критичного

аналізу виконану роботу, удосконалювати і розвивати вокально-хорові навички співаків хору;

володіти: мануальною технікою диригування та методикою роботи з професійним творчим колективом, комбінованими диригентськими схемами, комунікативними навичками в спілкуванні з музикантами-професіоналами, новітніми педагогічними технологіями, вільним і художньо виразним виконанням на фортепіано творів різних стилів і жанрів на рівні, достатньому для вирішення завдань в творчо-виконавської і педагогічної діяльності, уявленнями про особливості естетики та поетики хорової творчості українських і зарубіжних композиторів, професійною термінологією, основами вокальної майстерності.

4. Структура навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Удосконалення техніки диригування, формування майбутнього фахівця та комплексу знань для практичної роботи з хором.

Назви змістових модулів, тем	Усього	Розподіл годин між видами робіт							
		Аудиторна:					Модульний	Самостійна	Семестровий
		Лекції	Семінари	Практичні	Лабораторні	Індивідуальні			
Модуль I. Змістовий модуль 1									
Тема 1. Твори крупної форми, поліфонічні та твори зі складними розмірами.	20				5			15	
Тема 2 Підготовка практичної діяльності з хором.	20				5			15	
Тема 3. Робота над інтерпретацією виконавської концепції художнього образу.	22				4			18	
Тема 4. Удосконалення комплексу знань та навичок для практичної роботи. з хором.	22				4			18	
Модульний контроль	6				-			-	
Форма семестровий контроль					-				
Разом	90				18			66	
Усього	90				18			66	

5. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль I. Удосконалення техніки диригування, формування майбутнього фахівця

Тема 1. Твори крупної форми, поліфонічні та твори зі складними розмірами.

Твори крупної форми: меси, ораторії, оперні сцени, поліфонічні твори - визначення прийомів диригування, драматургія, структура. Формування уявлень структури будови творів крупної форми (меса, кантата, ораторія, фуга тощо), поліфонічних творів. Розкриття художньо-образного змісту, використання власного теоретичного та практичного досвіду. Уміння використовувати знання диригентської техніки для відбору диригентських прийомів виконання твору. Формування органного способу виконання хорової партитури поліфонічного складу, творів зі складними розмірами (несиметричні розміри - 7/дольний, 11/дольний) у чотирирядковому, п'ятирядковому запису, прогнозування хорового звучання.

Удосконалення вокально-хорового гармонічного слуху (спів акордів по вертикалі), слухова уява гармонічної мови твору. Аналіз твору з використанням знань, предметів теоретичного, диригентського, диригентсько-хорового циклу.

Тема 2. Підготовка практичної діяльності з хором.

Музично-теоретичний аналіз засобів музичної виразності з використанням знань предметів. Теоретичного, диригентсько-хорового цикл (хорознавство, аранжування). Опанування матеріалу шкільної та хорової практики.

Закріплення практичних навичок володіння методикою розучування хорових творів. Побудова плану репетиційної роботи, визначення шляхів подолання технічних труднощів. Удосконалення методів та прийомів роботи з хором. Закріплення методів вивчення хорового твору: аналіз художнього змісту творів, характеристика рис хорової фактури, засобів виразності.

Використання власного диригентського досвіду для створення виконавської моделі хорового твору.

Тема 3. Робота над інтерпретацією виконавської концепції художнього образу.

Історично-стилістичний аналіз твору, художній зміст твору. Визначення диригентсько-хорової лінії твору, засобів виразності. Опанування нотного тексту, спів хорових партій, гра партитури, прогнозування хорового звучання. Інтерпретація виконавської концепції художнього образу. Формування творчого підходу. Аналіз твору (анотація) з використанням диригентської та хорознавської літератури.

Тема 4. Удосконалення комплексу знань та навичок для практичної роботи з хором.

Визначення стилевих особливостей, інтерпретація, використання теоретичних та практичних знань, вмінь. Гра партитур, спів голосів, акордів хорових творів. Вокально-хоровий аналіз творів програми. Формування творчих здібностей в навчально-виховному процесі. Шкільний пісенний репертуар шкільної практики — методи та прийоми роботи, визначення шляхів подолання технологічних та вокальних труднощів, бесіда до пісенного матеріалу. Складання плану репетиційної роботи над вокально-хоровим твором. Репетиційна робота над репертуаром практики роботи з хором (методи, прийоми). Закріплення та удосконалення методів та прийомів розучування пісенного матеріалу. Формування творчого підходу та особистої ініціативи студента.

6. Контроль навчальних досягнень

6.1. Система оцінювання навчальних досягнень студентів

№	Вид діяльності	Кількість рейтингових балів за одиницю	Одиниць	Всього
1.	Відвідування лабораторних занять	0.5	18	9
2.	Робота на лабораторних заняттях	10	18	180
3.	Модульний контроль (прослуховування)	25	3	75
4.	Самостійна робота	5	66	330
Всього		594		

Кожний модуль включає бали за поточну роботу магістра на практичних заняттях, виконання самостійної роботи, контрольне прослуховування. Виконання модульних контрольних робіт здійснюється в режимі прослуховування. Модульний контроль знань магістрів здійснюється після завершення вивчення навчального матеріалу модуля. В таблиці вище представлено розподіл балів, що присвоюються магістрам упродовж вивчення дисципліні «Диригування».

6.2. Завдання для самостійної роботи та критерії оцінювання

Самостійна робота передбачає: вивчення фахової літератури з питань диригентської і підготовки з хорознавства; ознайомлення з новими музичними творами; гру хорових партитур; спів голосів; самостійну роботу над шкільним репертуаром і практики роботи з хором

Кількість балів за роботу на лабораторних заняттях, під час виконання самостійної роботи залежить від дотримання таких вимог:

- ✓ своєчасність виконання навчальних завдань;
- ✓ повний обсяг їх виконання;
- ✓ якість виконання навчальних завдань;

- ✓ самостійність виконання;
- ✓ творчий підхід у виконанні завдань;
- ✓ ініціативність у навчальній діяльності.

№ п/п	Тема	Зміст завдання	Години на виконання	Література	Контроль	Бали
	ТЕМА 1					
1	Твори крупної форми, поліфонічні та твори зі складними розмірами. (7/дольних, 11/дольних)	Вивчення диригентських схем складних розмірів, Підібрати приклади музичних творів зі складними розмірами	10	2.1, 2.2, 2.7, 2.8	Контроль під час індивідуальних занять	50
2	Самостійна робота студента по удосконаленню навичок виконання хорових партитур	Вивчення та виконання хорових партитур	5	Програмні хорові твори 2.13	Контроль під час індивідуальних занять та прослуховування	25
	ТЕМА 2					
3	Підготовка практичної діяльності з хором.	Складання плану репетиційної роботи у творах хор. практики	10	2.3, 2.14	Контроль під час індивідуальних занять	50
4	Підготовка студента до самостійної практичної роботи з хором	Спів хор. партій, каденцій у хорових творах програмного репертуару	5	Хорові твори програмного репертуару 2.4, 2.9, 2.15	Контроль під час занять з диригування	25

	ТЕМА 3					
5	Робота над інтерпретацією виконавської концепції художнього образу.	Показ хорового твору, диригування.	18	Репертуар шкільної практики 2.3,2.10,2.15 Твори хор. практики 2.3, 2.9, 2.10	Контроль під час індивідуальних занять та на заняттях хор. практики	90
	ТЕМА 4					
6	Удосконалення комплексу знань та навичок для практичної роботи. з хором.	Специфіка роботи з дитячим хоровим колективом Охорона дитячого голосу	18	Підручники з хорознавства	Підготовка конспекту Контроль під час індивідуальних занять	90
			66			330

6.3. Шкала відповідності оцінок

Оцінка	Кількість балів
Відмінно	100-90
Дуже добре	82-89
Добре	75-81
Задовільно	69-74
Достатньо	60-68
Незадовільно	0-59

Загальні критерії оцінювання навчальних досягнень студентів

Рейтингова оцінка	Оцінка за стобальною шкалою	Значення оцінки
A	90 – 100 балів	Відмінно – відмінний рівень знань (умінь) в межах обов’язкового матеріалу з хорового диригування, студент здійснює ґрунтовний аналіз хорового твору та самостійно працює з творами різних жанрів та стилів. Можливі, незначні недоліки.
B	82 – 89 балів	Дуже добре – достатньо високий рівень знань (умінь) в межах обов’язкового матеріалу з хорового диригування, студент здійснює аналіз хорового твору без суттєвих (грубих) помилок, самостійно працює з творами різних жанрів та стилів.
C	75 – 81 балів	Добре – в цілому добрий рівень знань (умінь) з незначною кількістю помилок. Студент здійснює аналіз хорового твору з деякими незначними помилками, самостійно працює з творами різних жанрів та стилів.
D	69 – 74 балів	Задовільно – посередній рівень знань (умінь) із значною кількістю недоліків, достатній для подальшого навчання або професійної діяльності. Студент здійснює аналіз хорового твору зі значними огріхами та помилками, не достатньо самостійно працює з творами різних жанрів та стилів.
E	60 – 68 балів	Достатньо – мінімальний можливий допустимий рівень знань (умінь) в межах обов’язкового матеріалу з хорового диригування. Студент здійснює аналіз хорового твору з великою кількістю помилок, самостійно не працює з творами різних жанрів та стилів
FX	35 – 59 балів	Незадовільно з можливістю повторного складання – незадовільний рівень знань, з можливістю повторного перескладання даної дисципліни за умови належного самостійного доопрацювання матеріалу. Студент не здійснює аналіз хорового твору, самостійно не працює з

		творами різних жанрів та стилів.
F	1 – 34 балів	Незадовільний з обов'язковим повторним вивченням курсу – досить низький рівень знань (умінь), що вимагає повторного вивчення дисципліни.

6.4. Розподіл балів, що присвоюються протягом вивчення дисципліни
«Диригування»

IX семестр

Модулі Змістовий модуль 1				Модульна контроль на робота	Кількість балів без урахування коефіцієнту	Коефіцієнт
T1	T2	T3	T4			
127,5	127,5	132	132	75	594	-

7. Навчально-методична карта дисципліни «Диригування» V курс

Модулі	Змістовий модуль 1			
Назва модуля	Удосконалення техніки диригування, формування майбутнього фахівця та комплексу знань для практичної роботи з хором.			
Кількість балів за модуль	594 б.			
годин	5	5	4	4
Назва навчального модуля (лабораторні заняття) 189б.	Твори крупної форми, поліфонічні та твори зі складним і розмірами. . (10+0,5)*5=52,5б	Підготовка практичної діяльності з хором. (10+0,5)*5=52,5б.	Робота над інтерпретацією виконавської концепції художнього образу. (10+0,5)*4=42б.	Удосконалення комплексу знань та навичок для практичної роботи. з хором. (10+0,5)*4=42б.
Самостійна робота 330б.	5*15=75б.	5*15=75б.	5*18=90б.	5*18=90б.
Види поточного контролю 75б.	Модульна контрольна робота (Прослуховування 3*25=75б.)			
<i>Усього</i>	<i>594</i>			

8. Рекомендовані джерела:

Основні (базові)

1. Артемій Ведель. Духовні твори / Упорядк. М. Гобдича і Т. Гусарчук. – К.: Бібліотека хору «Київ», 2007. – 35с.
2. Бортнянский Д.С. 35 духовных концертов на 4 голоса.
3. Подготовка текстов и статья Л.Григорьева. Т.1-2. – М.: Изд. Дом «Композитор», 2003. – 21с.
4. Воробкевич С. Хорові твори. – К.: Музична Україна. 1996. – 18с.
5. Детские и юношеские хоры. Серия. Выпуски. – М.: Музыка. – 45с.
6. Духовна музика українських композиторів 20-х років ХХ ст. // Антологія української духовної музики / Упорядк. М. Юрченка. – К. Український фонд духовної музики, Видавництво ім. Олени Теліги. 2004. – 47с.
7. Кирило Стеценко. Кантати і хори / Упорядк. М. Юрченка. – К.: Музична Україна, 2007. – 25с.
8. Микола Леонтович. Хорові твори / Редактор-упорядник В. Кузик. – К.: Музична Україна, 2005. – 30с.

Додаткові

1. Горбенко С. Дитяче хорове виховання в Україні. – К.: Інститут змісту і методів навчання, 1999. – 32с.
2. Дмитриевский Г. Хороведение и управление хором. – СПб.: Изд. Планета музыки, 2007. – 22с.
3. Живов В. Л. Теория хорового исполнительства. Теория. Методика. Практика. – М., 2003. – 16с.
4. Зиновьева Л. Вокальные задачи аутфакта в хоровом дирижировании. – Изд.
5. «Композитор. СПб.», 2007. – 29 с.
6. Сенченко Л.І. Формування хорового мислення диригента. Аналітичні нариси з хорознавства / Навчальний посібник. – Рівне, 1998. – 33с.
7. Хваліть ім'я Господнє. Співає церковний хор „Видубичі” // Антологія української духовної музики / Ред. та спецред. М. Юрченка. – К.: Український фонд духовної музики, 2002. – 31с.
8. Юрченко М. Українська духовна музика 20-х років ХХ століття / Навчально-методичний посібник для вищих навчальних закладів культури і мистецтв. – К.: КДУКіМ, 2001. – 54.

